

mgr Monika Krawiel
Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Filologiczny

Białystok, 19.01.2019 r.

Beletrystyczna twórczość Michała Głowińskiego w kontekście jego dorobku literaturoznawczego.

Streszczenie

Podjęta w pracy problematyka koncentruje się przede wszystkim wokół beletrystycznej twórczości Michała Głowińskiego, dzięki której autor *Czarnych sezonów* ukazał swą sylwetkę nie tylko jako znanego literaturoznawcy, ale i doskonałego pisarza. W rozprawie podjęto również próbę opisu dorobku literaturoznawczego Głowińskiego, który miał duży wpływ na kształtowanie się jego późniejszej literatury wspomnieniowej. W pracy zwraca się również szczególną uwagę na trzy główne kręgi obcości pisarza, a mianowicie na: żydowskie pochodzenie, homoseksualizm i klaustrofobię, które naznaczyły jego pisarstwo beletrystyczne.

Rozprawa została podzielona na pięć rozdziałów. Pierwszy z nich stanowi wprowadzenie do rozważań podjętych w pracy, ponieważ odwołuje się do tekstów pisarzy, którzy jako pierwsi podjęli próbę opisania Zagłady. Ich dorobek został w pracy przedstawiony z uwzględnieniem podziału na kilka okresów. Pierwszy z nich to lata 1944-1948, kiedy powstały utwory m. in. Adolfa Rudnickiego, Artura Sandauera, Jerzego Broszkiewicza. Pisarzom tym nie udało się zapisać Zagłady. Ukazali tym samym, w różny sposób przez nich uświadamianą, bezradność literatury wobec niej. Sytuacja zaczęła się zmieniać po roku 1956, kiedy ukazały się *Głosy w ciemności* Juliana Strykowskiego i utwory Hanny Krall, Bogdana Wojdowskiego oraz Henryka Grynberga. Literatura Shoah zaczęła być dostrzegana. Szczególna rola przypadła natomiast okresowi po roku 1989, kiedy zaczęło powstawać stosunkowo dużo pozycji odnoszących się do tematyki Holocaustu. Autorka pracy stawia tezę, że jest to czas,

w którym literatura Holocaustu zaczęła wychodzić z cienia. Tworzący wówczas pisarze, wśród których znajdował się również Michał Głowiński, w sposób znaczący przyczynili się do rozwoju literatury autobiograficznej poruszającej problematykę Zagłady.

W rozdziale drugim podjęto próbę opisu dorobku literaturoznawczego Michała Głowińskiego, dzięki któremu badacz stał się jednym z najbardziej cenionych literaturoznawców nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Przywołano postać badacza Ryszarda Nycza i jego pięciotomowy zbiór *Prac wybranych*, który okazał się pomocny przy dokonaniu własnego podziału twórczości Głowińskiego, co w dalszym etapie pozwoliło uporządkować prace autora *Powieści młodopolskiej*. W oparciu o dotychczasowe badania postawiono tezę, iż twórczość literaturoznawcza Michała Głowińskiego jest nieoceniona m.in. ze względu na jej oryginalność, co pozwoliło badaczowi na kreowanie nowych kategorii ważnych dla badania literatury.

Teoria literatury okazała się niewystarczająca dla Michała Głowińskiego, dlatego od końca lat 90-tych badacz skupił się głównie na pisaniu utworów wspomnieniowych, w których powrócił pamięcią do epoki Wyzwolenia, o czym traktuje rozdział trzeci. W tej części pracy dokonano podziału utworów pisarza na prozę „małą” i „wielką”. Owe określenia nie wiążą się jednak z jakimkolwiek wartościowaniem narracji, ale są związane z determinującą ich genologiczną tożsamość objętością. Autorka stawia także pytanie, dlaczego Głowiński tak późno zaczął pisać o Zagładzie, którą przeżył będąc jeszcze dzieckiem. Podkreśla zarazem, że utwory, które powstały po wielu latach świadczą o dojrzałości ich autora, który musiał odczekać kilka dekad, aby w końcu móc zmierzyć się z traumą Shoah, której doświadczył. W tej części pracy podkreśla się również znaczącą rolę kategorii prawdy i stosowności, które ujawniają się w utworach autora *Czarnych sezonów*. Wiele uwagi poświęcono także analizie prozy wspomnieniowej Michała Głowińskiego pod kątem wcześniej wybranych kategorii (np. styl, język, narracja, konteksty, postaci, czas, przestrzeń), którymi posługiwał się też sam pisarz omawiając utwory innych twórców, np. małe narracje Mirona Białoszewskiego czy też analizując powieść młodopolską.

Ponieważ autobiografizm przenika całą twórczość beletrystyczną Głowińskiego, dlatego w rozdziale tym odwołano się m.in. do badań Małgorzaty

Czermińskiej i Philippe'a Lejeune'a dotyczących literatury dokumentu osobistego, a w szczególności autobiografii.

Rozdział czwarty rozpoczyna krótki wstęp poświęcony funkcjonowaniu kategorii pamięci w literaturze. Wśród badań i koncepcji odnoszących się do problematyki pamięci zwrócono uwagę na prace Jana Assmann, Aleidy Assmann, Paula Ricoeura, Douwe Dreaisma, Tomasza Maruszewskiego. Podjęto próbę wykazania, jak ważną rolę odegrała ona również w utworach Michała Głowińskiego, a w szczególności w *Carskiej filiżance* i *Magdalence z razowego chleba*, które stały się tematem głównym rozdziału czwartego.

W ostatniej części pracy zwrócono uwagę na pojęcie cyklu i cykliczności. Poszukiwano elementów zaświadczających o tym, że proza beletrystyczna autora *Magdalenki z razowego chleba* to spójny cykl, który można analizować jako całość. Przed rozpoczęciem rozważań na temat cykliczności utworów Głowińskiego za zasadne uznano ogólne odniesienie się do problematyki cyklu w literaturze polskiej zwracając uwagę na dotychczas przeprowadzone badania. Opisano również czynniki, które wskazują na cykliczność utworów. Wskazano *Czarne sezony* jako pierwszy zbiór skomponowany na wzór cyklu wspomnieniowego. Zdecydowało o tym wiele czynników, z czego za najważniejsze uznano: autobiografizm, postać bohatera będącego zarazem narratorem i autorem we wszystkich opowiadaniach składowych, jednolitą postawę narracyjną, wspólną tematykę, w której na plan pierwszy wysuwa się Holocaust oraz styl zapisu wspomnień uwzględniający poetykę fragmentu, jako ich dominantę. W podobny sposób podjęto analizę pozostałych utworów Głowińskiego wskazując, że wraz z *Czarnymi sezonami* tworzą one dobrze skomponowany cykl wspomnieniowy.

Rozprawę doktorską zatytułowaną *Beletrystyczna twórczość Michała Głowińskiego w kontekście jego dorobku literaturoznawczego* wieńczą wnioski, w których na plan pierwszy wysuwa się sylwetka Michała Głowińskiego jako nie tylko znanego literaturoznawcy, ale także beletrysty, który po wielu latach powrócił swoją pamięcią do Zagłady i podjął próbę jej opisu. Pomimo, że wcześniej nie zajmował się pisarstwem beletrystycznym, jego twórczość spotkała się z uznaniem i zainteresowaniem czytelników. W pisaniu o Holocauście pisarz powoływał się na kategorię stosowności, wskazując jednocześnie jej zalety w pisaniu o Shoah.

Twórczość Michała Głowińskiego jest ważna nie tylko dla samego pisarza, bo między innymi pozwoliła mu zmierzyć się w własnymi lękami i słabościami, ale zajmuje szczególne miejsce wśród pozycji odnoszących się do problematyki Holocaustu. Proza wspomnieniowa autora *Czarnych sezonów* potwierdziła wielorakość sposobów przedstawiania tragedii Shoah. Bez wątpienia kompetencje znawcy literatury okazały się pomocne przy tworzeniu prozy wspomnieniowej. Michał Głowiński udowodnił, że jest nie tylko wybitnym literaturoznawcą, ale również doskonałym beletrystą i wyjątkowym konsultantem i ekspertem w dziedzinie literatury Zagłady.

Monika Krowiel